

11. Основы экологической этики: учеб. пособие / Т. В. Мишаткина [и др.]; под общ. ред. Т. В. Мишагиной, С. П. Кундаса. - Минск : МГЭУ им. А. Д. Сахарова, 2008. - 292 с.
12. Костицький В. В. Принципи екологічного права як методологічні засади кодифікації екологічного законодавства. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.kostytsky.com.ua/upload/doc/ekpr.pdf>
13. Стецюк П. Роль Конституційного Суду України у процесі формування та реалізації національної доктрини конституційної держави/ П. Стецюк // Вісник Конституційного Суду України - 2011г.,N 4/5. - С. 64-73.
14. Заржицький, О.С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти): моногр. / О.С. Заржицький. – Д.: Національний гірничий університет, 2012. – 200 с.
15. Андрейцев В.І. Тектолого-правові аспекти забезпечення сучасної екологічної політики держави / В.І. Андрейцев // Право України. – 2011. – №2. – С. 66-84.

РОЛЬ ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ В ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Олекса Петрів

(кандидат юридичних наук, митрофорний протоієрей, Українська Греко-Католицька Церква)

Насамперед хочу зазначити, що кажучи про «духовно-релігійну складову» - матиму на увазі об'єднану українську релігійну спільноту, тобто, - авраамістичні (ті, що сповідують юдаїзм, християнство й іслам) Церкви і релігійні організації, що входять до складу громадської організації – Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій України та представляють понад 90 відсотків віруючих України.

У Зверненні традиційних Українських Церков до вірних та до всіх людей доброї волі від 1 грудня 2011 року, на підставі відповіді українських моральних авторитетів на яке була створена Ініціативна група «Перше грудня», йдеться: «Людина - насамперед духовна істота. Її зовнішні успіхи чи поразки є наслідком доброго чи хибного духовного життя. Це є справедливим і для всього суспільства. Тому не будемо шукати винних ззовні - головна причина негараздів прихована в нас самих, в духовній кризі, яка роз'їдає наше суспільство.

За десятиліття панування безбожництва серед багатьох укорінилася думка, що перше місце у житті належить матеріальним речам. Для таких людей багатство і можливості, які воно дає, стали ідеалом і сенсом життя. Але матеріальне багатство при духовній убогості завжди породжує в людині гедонізм (гонитву за насолодами) та егоїзм (самолюбство), які призводять до корупції, тобто руйнування, у всіх сферах життя - державній, політичній, суспільній та особистій.

З року в рік багато хто переконує народ, що подолати негаразди та досягти справжнього загального блага можна лише тоді, коли успішно працюватиме економічна структура держави. Але першоджерело суспільних негараздів — не матеріальна, а духовна убогість! Тому справді подолати різного роду кризи ми зможемо лише шляхом зміни суспільних і особистих пріоритетів, коли на перше місце стане не тимчасове, матеріальне, а вічне, духовне - те, що залишається цінним навіть після смерті»[1].

Соціальне вчення Католицької Церкви розділяє поняття «народ» і «політична спільнота». Народ – це не безформний натовп, інертна маса, якою треба маніпулювати і яку можна експлуатувати, а об'єднання осіб, кожна з яких – «на своєму місці й у свій спосіб» здатна сформулювати власну думку щодо громадських питань і наділена свободою висловлювати свої політичні переконання та відстоювати їх так, як велить спільне благо. Народ «живе повнотою життя людей, з яких він складається, а кожна людина – це особа, що усвідомлює власну відповідальність і власні переконання»[2].

Поняття народу у вченні Церкви тотожне поняттю «громадянське суспільство» у світських науках права, політології та суспільствознавства. Визначення ж політичної

спільноти, як такої що: «знаходить своє справжнє втілення у відносинах з народом ... повинна бути органічною і організуючою єдністю народу ... Члени політичної спільноти, хоч і органічно пов'язані між собою як єдиний народ, зберігають непорушну автономність на рівні особистого існування і цілей, яких вони прагнуть»[3], «політична спільнота утворюється, щоб служити громадянському суспільству, з якого вона походить»[4]. Таке визначення політичної спільноти відповідає поняттю «Держава» у його широкому розумінні та є інституцією народу – громадянського суспільства, якому присвячено увесь V розділ Компендіуму соціальної доктрини Церкви. Там воно визначається як: «сукупність взаємовідносин та культурних і асоціативних ресурсів, які відносно незалежні від політичної й економічної сфери»[5].

Саме громадянське суспільство стверджує демократичні засади, гуманістичні принципи і цінності у стосунках між різними спільнотами. Воно довело свою цінність і для особи, і для суспільства. На даний час – це найоптимальніша форма суспільної організації, яка наділена гуманістичними та демократичними рисами. Як історично сформоване утворення, воно є середовищем існування та активної діяльності людини, що надає гарантії для її розвитку, захищеності і стабільності.

Таке суспільство незалежне від держави, але взаємодіє із нею, утворює розвинуті правові відносини. «Громадянське суспільство – це середовище активного і вільного функціонування особи. Його мета – забезпечити людині гідний життєвий рівень, що передбачає матеріальний добробут, соціальну захищеність, політичну безпеку»[6]. У громадянському суспільстві громадяни з власної ініціативи покращують життя. Вони відстоюють свободи, права, що сприяють їхній самореалізації.

Церква і Держава є інституціями громадянського суспільства. Їхні взаємовідносини на тлі відносин до громадянського суспільства (в трикутнику: Громадянське суспільство – Церква – Держава) й творять різноманітність способів організації суспільно-політичного буття у цій сфері. Ці дві і єдині досконалі інституції-спільноти громадянського суспільства (лат. - *societas perfecta*), Церква і Держава, не співіснують, наче окремішні структури, а існують, наче дві природи в тілі Ісуса Христа – Божа і людська – «нероздільно і незлитно» (догматичний принцип IV (Халкедонського) Вселенського Собору стосовно особи Ісуса Христа).

Позитивний наслідок реалізації цих обох принципів є засада особистої неучасті (невтручання) церковної ієрархії у діяльності державного апарату і навпаки. Порушення принципу «нероздільності» (чим не є правильно трактований принцип «відокремлення») спричиняє до створення державної квазі-релігії для сурогатного задоволення духовних потреб суспільства та жорстокого переслідування Церкви, яку вважається антагоністом та загрозою Державі. Порушення ж принципу «незлитності» спричиняє до створення таких рудиментів як «цезаропапізм» чи «папоцезаризм» в залежності від того, хто кого собі підпорядкує: державний апарат - церковну ієрархію чи навпаки.

В умовах перманентної соціально-економічної та політико-ідеологічної кризи, яка супроводжує розвиток України протягом усього періоду незалежності, а також актуалізації проблеми соціальної й духовної апатії більшості громадян, саме релігія посідає місце домінантної ціннісної орієнтації суспільства. Роль духовно-релігійного чинника в суспільно-політичних процесах – зокрема в контексті державотворення – часто є визначальною. Показово, що в більшості країн Європи історично релігію розглядають як об'єднавчий чинник у нестабільному суспільстві, а значну роль у консолідації країн ЄС відіграє їх відчуття належності до «великої християнської спадщини»[7].

Слід зазначити, що усвідомлення цієї ролі релігійної спільноти у європейському співтоваристві відбувається поступово. Так, Парламентська асамблея Ради Європи, реагуючи на стурбованість європейського співтовариства станом справ у сфері взаємодії релігії та політики, особливо враховуючи політику мультикультуралізму, 27 січня 1999 року прийняла документ «Рекомендація 1396 з релігії та демократії». У ньому, зокрема, зазначалося, що «розв'язання релігійних проблем не є справою політиків», а релігії,

своєю чергою, «не повинні посісти місце демократії або домагатися політичної влади»[8]. А вже, через 15 років Парламентська Асамблея Ради Європи заявила, що релігія наново отримала особливе становище в європейському суспільстві, а релігійні організації повинні брати участь у суспільному житті, бо «Церкви є невід'ємною частиною громадянського суспільства», так стверджується в Резолюції ПАРЄ № 2076 (2015), прийнятій 30 вересня 2015 року за результатами обговорення на засіданні в Страсбурзі[9].

Асамблея закликає національні уряди більше враховувати потенціал релігійних громад, щоб працювати задля діалогу, взаємного визнання і солідарності. Парламентська Асамблея вважає, що принцип світськості не вимагає усунення релігії з соціального простору. Навпаки, цей принцип, якщо його правильно тлумачити і здійснювати, захищає можливість для різних релігійних та нерелігійних вірувань мирно співіснувати, коли всі сторони поважають загальні принципи і цінності.

У Резолюції наголошується, що релігійні організації слід розглядати як партнерів у розвитку інклюзивного та взаємодоповнюючого суспільства, поважаючи принципи незалежності політики від релігії та верховенства права. У цьому контексті ПАРЄ рекомендує державам-членам Ради Європи гарантувати, що релігійні громади та їх члени можуть зробити їх думку публічно відомою, не піддаючись цензурі, а також здійснювати своє право на свободу вираження поглядів, свободу мирних зборів і свободу використовувати засоби масової інформації.

Парламентська Асамблея рекомендувала Комітету Міністрів створити "платформу для діалогу між Радою Європи та високопоставленими представниками релігій і неконфесійних організацій", щоб просувати цінності, які підкріплюють "життя разом". Про це зазначається у Рекомендації ПАРЄ № 2080 (2015), прийнятій на додаток до Резолюції[10].

Роль церков і релігійних організацій в суспільно-політичних процесах й в Україні може, й повинна «бути позитивною, однак за умови, що вона буде спрямована на активізацію їхньої діяльності передусім у контексті державотворення. Зокрема, йдеться про апеляцію до загальнодемократичних ідеалів, гуманістичних принципів, справедливості, соціальної рівності, регламентацію духовних і матеріальних запитів громадян, екологічну проблематику, активізацію зусиль з розв'язання міжцерковних конфліктів, виховання поваги до культури та мови українського народу, суверенітету й територіальної цілісності України тощо»[11].

Прикладом такої державотворчої місії може слугувати протидія корупції. Всеукраїнська рада Церков і релігійних організацій опрацьовує стратегію протидії корупції в Україні, яка має бути ухвалена на наступному засіданні цього міжконфесійного органу. У цьому ж напрямку працюють й окремі релігійні спільноти, члени ВРЦіРО. Так, в результаті глибокого аналізу зазначеної проблематики Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архієпископства Української Греко-Католицької Церкви, визнавши суспільну недугу корупції гріхом, відповідальність за який є особистою, вирішив ініціювати створення загальноцерковного руху протидії гріхові корупції сформувавши Робочу групу з цієї проблематики, першим завданням якої має бути опрацювання програми душпастирства у сфері протидії корупції. Також, Синод Верховного Архієпископства висловив підтримку усім громадським організаціям та ініціативам, які борються зі суспільною хворобою корупції та наказує вірним УГКЦ долучити молитву за зцілення від гріха корупції до молитов у щомісячний день молитви за зцілення залежених та їхніх рідних.

На сучасному етапі державотворення в Україні впровадження правових норм і принципів традиційної моралі українського народу в правову площину, повинні збалансувати взаємини між суспільними прошарками та їх відносини з державною. Цей вплив насамперед проявиться у розвитку моралі та етики, що, у свою чергу, формуючи духовне середовище може нівелювати соціальну напругу. Нажаль, сучасні теоретики суспільних і правових відносин схильні швидше до пошуку нових концепцій і теорій

розвитку суспільства, до критики власне ідеї громадянського суспільства, акцентування уваги на її «застарілості»[12].

Становлення громадянського суспільства в Україні, вплив на нього об'єднаної релігійної спільноти має визначальне значення для майбутнього нашої Держави. Ставши на шлях демократичного розвитку, українське суспільство має подолати недовіру до влади й відчуження значної частини українського народу від громадського життя й політики; позбутися тоталітарних стереотипів у його свідомості; використати засоби громадянського суспільства для зменшення всевладдя державних чиновників і для того, щоб формально демократичні інститути влади почали керуватися принципами демократії на практиці[13].

Завершити свій виступ бажаю словами вже цитованого документа - Звернення традиційних Українських Церков до вірних та до всіх людей доброї волі від 1 грудня 2011 року – «особливо ж ми звертаємо свій заклик до тих, хто має авторитет і повагу людей, мудрість та життєвий досвід: об'єднаймо свої зусилля для служіння українському народу! Разом ми зможемо сформуванати активну і плідну громадську позицію щодо визначних питань суспільного життя.

Переконані, що лише у вільному діалозі нам може відкритися живе мислення, яке спонукатиме кожного до особистої відповідальності за ближнього, за свою громаду та свою країну - мислення, сповнене правди, здатне звершити духовне оновлення суспільного життя»[14].

Події дворічної давності є показовим прикладом відсутності такого мислення та бажання діалогу. Адже, коли громадянське суспільство звертається до влади зі своїми думками, побажаннями, пересторогами, а влада у відповідь висилає снайперів з гвинтівками - це не є діалогом. Те, що Україна пережила, і те, яку роль у цьому відіграла об'єднана релігійна спільнота, має нам дати зрозуміти, що лише в діалозі і співпраці, тільки у консолідації зусиль всіх складових, у тому числі й релігійної, ми можемо уникнути таких катаклізмів, можемо зберегти державу, її зміцнити, добудувати, та передати своїм дітям і внукам у гідному стані, тому що це і є наше призначення тут на Землі.

Список використаних джерел

1. Звернення традиційних Українських Церков до вірних та до всіх людей доброї волі від 1 грудня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1-12.org.ua/zvernennya>
2. Компендіум соціальної доктрини Церкви. Київ. Кайрос, 2008. – с. 239. Пар. 385.
3. Компендіум соціальної доктрини Церкви. Київ. Кайрос, 2008. – с. 239. Пар. 385.
4. Компендіум соціальної доктрини Церкви. Київ. Кайрос, 2008. – с. 256. Пар. 417.
5. Компендіум соціальної доктрини Церкви. Київ. Кайрос, 2008. – с. 256. Пар. 417.
6. Кириченко С. О. Громадянське суспільство і правова держава: поняття та зміст / С. О. Кириченко. – К.: Логос, 1999.
7. Участь церков у політичних процесах як чинник державотворення сучасної України. Онищук С.І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=765>
8. Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи №1396 (1999) з релігії та демократії // Людина і світ. – 1999. – № 8. – С. 24–32.
9. Резолюція ПАРЄ № 2076 (2015) від 30 вересня 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22199&lang=en>

10. Церкви є невід'ємною частиною громадянського суспільства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1609%3A1&catid=35%3Aworld&Itemid=62&lang=uk
11. Участь церков у політичних процесах як чинник державотворення сучасної України. Онищук С.І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=765>
12. Луцький М.І. Церковний вплив на розвиток громадянського суспільства в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obljustif.gov.ua/wp-content/uploads/2013/08/Dopovid-Lutskiy-M..pdf>
13. Антонюк З. Побудова громадянського суспільства в Україні та християнське соціальне життя // Сучасність. – 1998. – № 11. – С. 89.
14. Звернення традиційних Українських Церков до вірних та до всіх людей доброї волі від 1 грудня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1-12.org.ua/zvernennya>

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Савчук К.О.

(кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу міжнародного права та порівняльного правознавства, Інститут держави в права ім. В.М. Корецького НАН України)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню основних етапів становлення та розвитку міжнародно-правового регулювання охорони навколишнього середовища. Показано, що система міжнародного права постійно ускладнюється і з виникненням нових напрямків співробітництва між державами виникають і нові галузі міжнародного права на основі яких здійснюється правове регулювання такого співробітництва. Однією з таких нових галузей міжнародного права, і водночас таких, що бурхливо розвиваються, виступає міжнародне право навколишнього середовища. Бурхливий розвиток цієї галузі міжнародного права обумовлений гостротою екологічних проблем, що постають перед людством. Показано, що хоча перші міжнародні угоди уклалися ще у середині XIX століття, становлення міжнародного права навколишнього середовища як самостійної галузі міжнародного права пов'язано з рішеннями Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища 1972 року. Виділено основні етапи розвитку міжнародно-правового регулювання міжнародного співробітництва в сфері охорони навколишнього середовища: 1) від середини XIX сторіччя до Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища 1972 року; 2) від Стокгольмської конференції 1972 року до Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро 1992 року; 3) від Конференції Ріо-де-Жанейро 1992 року до Паризької конференції ООН з питань клімату 2015 року.

Ключові слова: міжнародне право навколишнього середовища, міжнародне природоохоронне співробітництво, Стокгольмська конференція ООН з навколишнього середовища 1972 року, Конференція Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку в 1992 року, Всесвітній саміт ООН з сталого розвитку 2002 року, Конференція ООН зі сталого розвитку 2012 року, Паризька конференція ООН з питань клімату 2015 року.

Annotation. The article investigates the main stages of formation and development of international legal regulation of environmental protection. It is shown that the system of international law has become increasingly complex, and the emergence of new areas of cooperation between the states causes the appearance of new branches of international law, which are the basis for legal regulation of such cooperation. One of such new and at the same time rapidly developing branches of international law is international environmental law. The rapid development of this branch of international law due to the exigencies of the environmental problems facing humankind. It is shown that, although the first international agreements were concluded as early as in the middle of the XIX century, the development of international environmental law as an independent branch of international law related to the decisions of the United Nations Stockholm Conference on the Human Environment 1972. The basic stages of the development of international legal regulation of international cooperation in the field of environmental protection: 1) from the middle of the XIX century to the United Nations Stockholm Conference on the Human Environment 1972; 2) from the United Nations Stockholm Conference on the Human Environment 1972 to the United Nations